

The Glories of Thai Crafts

Past . Present . Future

ครูช่างศิลปหัตถกรรม ปี 2565
ประเภทเครื่องดิน (เครื่องปั้นดินเผา)

สุรัตน์ บัวหิรัญ

นายสุรัตน์ บัวหิรัญ ครูช่างศิลปหัตถกรรม ปี 2565

ประเภทงาน : เครื่องดิน (เครื่องปั้นดินเผา)

สุรัตน์ บัวหิรัญ (64 ปี)

อนุรักษ์งานดั้งเดิมพร้อมกับการพัฒนาเทคโนโลยี เพื่อให้เข้ากับยุคสมัย เพื่อจะได้ส่งต่อให้คนรุ่นหลังใช้ ภูมิปัญญาสร้างอาชีพ สร้างรายได้ ให้แก่คนในชุมชน ยังคงใช้เอกลักษณ์ที่ปั้นขึ้นรูปด้วยมือ ภาชนะจะเป็น ทรงกลม แกะลวดลายแบบเดิมๆ แต่พัฒนาลวดลาย ให้อ่อนช้อยสวยงามขึ้น โดยนำการแกะลวดลายเป็น ลายไทย เช่น ลายกลีบบัว เป็นลายพื้นฐาน ซึ่งแกะ ลงบนเนื้อดินเป็นเอกลักษณ์ของคนในชุมชนเกาะ เกิร์ตมาตั้งแต่บรรพบุรุษ แต่จะมีการเพิ่มลายอื่นๆ ลงไป เช่น ลายเครือเถา ลายประจํายาม ลายดอก พุดตาล แต่กรรมวิธีก็ยังคงเอกลักษณ์แบบเดิมได้

การอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญา

ด้วยในชุมชนเกาะเกร็ดเป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผามาตั้งแต่บรรพบุรุษร่วม 200 ปี คุณยายของคุณสุรัตน์ บัวหิรัญ ซึ่งเป็นชาวมอญเคยมีโรงงานปั้นโอ่งมาก่อน สมัยเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาในช่วงปิดเทอมจึงได้ทำงานอยู่ในโรงทำกระถางในชุมชนได้เรียนรู้ถึงขั้นตอนการผลิตทุกขั้นตอนได้จดจำและซึมซับอยู่ในความทรงจำได้ดี ต่อมาในปี พ.ศ. 2541 เกาะเกร็ดได้เปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยว จึงมีแนวคิดให้ชุมชนอยู่ได้อย่างยั่งยืน รักษางานที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านของบรรพบุรุษและการพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง

ในปี พ.ศ. 2543 ได้ลาออกจากการที่ทำประจำซึ่งแต่เดิมทำงานในสาขาส่งทอ เพื่อกลับมาดูแลชุมชน เพราะอยากเรียนรู้เรื่องการทำเครื่องปั้นดินเผาเพิ่มเติม และมีความตั้งใจที่จะอนุรักษ์ สืบสาน และถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่นักเรียน นักศึกษา กลุ่มองค์กรต่างๆ พร้อมกับการพัฒนาด้านเทคโนโลยีการผลิตควบคู่ไปด้วย จึงได้เข้าร่วมกับกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาหมู่ที่ 1 และได้รับเลือกเป็นเลขาของในกลุ่มฯ จึงพัฒนางานเรื่อยมาตามลำดับ โดยใช้ประสบการณ์จากการทำงานประจำมาปรับใช้ จนกระทั่งกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาหมู่ที่ 1 มีความเข้มแข็งขึ้น จนได้คัดเลือกเป็นหมู่บ้าน OTOP ต้นแบบ เมื่อปี 2547 และได้มีกลุ่มต่างๆ เข้ามามาศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ได้มีโอกาสได้เรียนรู้และสืบทอดวิธีการทำเครื่องปั้นดินเผาจากครูศรีเมือง ทรรทุรานนท์ ซึ่งท่านเป็นครูศิลป์ของแผ่นดิน ปี 2561 ทั้งรูปแบบและลวดลายปัจจุบันท่านได้เสียชีวิตไปแล้ว คุณสุรัตน์ บัวหิรัญ จึงได้เข้ามาสืบสานงานของท่านต่อ ซึ่งลวดลายของท่านจะเป็นลายโบราณที่เป็นเอกลักษณ์ คือ ลายกลีบบัว มีความอ่อนช้อยงดงาม การแกะลายนั้นค่อนข้างยากและใช้เวลาจากนั้นจึงได้กลับมาพัฒนาในกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาหมู่ที่ 1 ให้มีความเข้มแข็งขึ้น จนได้เป็นหมู่บ้าน OTOP ต้นแบบ เมื่อปี 2547 และได้มีกลุ่มต่างๆ เข้ามามาศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังได้มีการไปร่วมออกงานแสดงสินค้า OTOP ต่างจังหวัด ได้สาธิตการแกะลวดลายของเครื่องปั้นดินเผาตามแบบแกะกรีดเพื่อเผยแพร่เอกลักษณ์ของงานเครื่องปั้นดินเผา ในชุมชนออกไปทั้งในประเทศ และต่างประเทศ

ภูมิปัญญาที่สะท้อนทักษะเชิงช่าง

- การแกะลวดลายเป็นลายไทย เช่น ลายกลีบบัว เป็นลายพื้นฐาน แกะลงบนเนื้อดินเป็นเอกลักษณ์ของคนในชุมชนเกาะเกร็ดมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ แต่จะมีการเพิ่มลายอื่นๆลงไป เช่น ลายเครือเถา ลายประจํายาม ลายดอกพุดตาน เป็นต้น แต่กรรมวิธีการผลิตก็ยังคงเอกลักษณ์แบบเดิมไว้
- การแกะลายกลีบบัวตามแบบฉบับที่เป็นเอกลักษณ์ของครูศรีเมือง ทรรทุรานนท์ ซึ่งไม่มีใครมีผู้ทำนั้น ด้วยท่ายาก ซึ่งจะมีเทคนิค คือ เมื่อแกะเสร็จแล้ว จะมีการใช้ฟองน้ำลูบลบเหลี่ยม และควักเนื้อดินและทำให้เป็นหัวนก ซึ่งปัจจุบันมีคุณสุรัตน์ ท่านเดียวที่สืบทอดต่อ

- ขั้นตอนการทำเครื่องปั้นดินเผา เริ่มจากการเตรียมวัสดุ โดยยังคงใช้ดินเหนียวในพื้นที่ นำมาหมักแช่น้ำไว้ 4-5 วันให้เนื้อดินเปื่อยยุ่ย แล้วนำมาเข้าเครื่องปั่นให้เป็นน้ำโคลน นำไปกรองเพื่อคัดแยกเอาสิ่งเจือปน เช่น กรวด ทราย รากไม้ ออกจนได้น้ำดินที่มีลักษณะขุ่นๆ จากนั้นนำมาเข้าเครื่องรีดน้ำดินเพื่อรีดน้ำออกจนเหลือเฉพาะเนื้อดิน ซึ่งขั้นตอนนี้จะใช้เวลา 7-8 ชั่วโมง แต่ครั้งจะได้เนื้อดินประมาณ 100 กิโลกรัม แล้วจึงนำมาเข้าเครื่องนวด เพื่อคลุกเคล้าดินให้มีความเหนียว นุ่มและชื้นที่สม่ำเสมอ นำมาปั้นขึ้นรูปทรงตามแบบที่ต้องการ หลังจากปั้นเสร็จต้องนำไปผึ่งลมไว้ 1 วัน จนดินเริ่มนิ่ม หมาดพอดี คือ มีลักษณะไม่นุ่มหรือแข็งเกินไป จากนั้นจึงนำมาแกะสลักลายตามแบบ และนำไปผึ่งลมไว้อีก 1 วัน จนเริ่มแข็งขึ้น นำมาชุบแต่งผิว เพื่อเก็บรายละเอียดอีกครั้ง แล้วจึงนำไปผึ่งลมอีกครั้ง ใช้เวลาประมาณ 1 สัปดาห์ ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศด้วย พอแห้งนำมาเข้าเตาเผา ซึ่งในสมัยโบราณจะใช้เตาเผาที่ใช้ฟืน ใช้เวลา 4 วัน (เผา 2 วัน พักเตา 2 วัน) แต่ด้วยเทคโนโลยีในปัจจุบันมีเตาเผาไฟฟ้าก็สามารถสั้นระยะเวลาได้ คือ ใช้เวลาประมาณ 2 วัน (เผา 1 วัน พักเตา 1 วัน)
- ขั้นตอนที่ยากที่สุดในการทำงานเครื่องปั้นดินเผา คือ ขั้นตอนการปั้น ซึ่งต้องฝึกฝนจนชำนาญ จึงจะสามารถขึ้นทรงได้ตามรูปแบบที่ต้องการ ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้เวลาฝึกประมาณ 1 ปี

เอกลักษณ์ผลงานที่โดดเด่น

เอกลักษณ์ของงานที่สร้างสรรค์ยังคงปั้นขึ้นรูปด้วยมือ ภาชนะจะเป็นทรงกลม การแกะลวดลายยังเป็นลายแบบเดิมๆ แต่พัฒนาลวดลายให้อ่อนช้อยสวยงามขึ้น

ผลงานเด่น ได้แก่ หม้อน้ำลายวิจิตร ซึ่งเป็นตราประจำ จังหวัดนนทบุรี ด้วยมีความหมายที่ดี เช่น ตัวหม้อน้ำจะเป็นฐานทรงกลม ซึ่งหมายถึง เศรษฐกิจมั่นคง ภาชนะที่เป็นหม้อใส่น้ำ หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ ฝาหม้อยอดแหลมเหมือนเจดีย์ ซึ่งจังหวัดนนทบุรีมีวัดวาอารามเก่าแก่มากมาย และมีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน ดังปรากฏในคำขวัญประจำจังหวัดนนทบุรีที่ว่า “พระตำหนักสง่างาม ลือนามสวนสมเด็จ เกาะเกร็ดแหล่งดินเผา วัดเก่านามระบือ เลื่องลือทุเรียนนนท์ งามน่ายลศูนย์ราชการ” ซึ่งจะเห็นได้ว่าในส่วนราชการของจังหวัดนนทบุรี ก็มักจะเลือกนำหม้อน้ำลายวิจิตรนี้ไปมอบเป็นของที่ระลึกให้กับหน่วยงานต่างๆ ในโอกาสสำคัญ หรือแม้กระทั่งนำไปมอบเป็นของที่ระลึกในการศึกษาดูงานอีกด้วย

การพัฒนาสร้างสรรค์ปรับประยุกต์ หรือต่อยอดผลงาน

ปรับประยุกต์การแกะสลวดลาย ที่ถึงแม้จะยังเป็นลายแบบเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ แต่ได้มีการพัฒนาสลวดลายให้อ่อนช้อยสวยงามมากยิ่งขึ้น

ในเรื่องของรูปแบบผลิตภัณฑ์ จากเดิมที่ผลิตเป็นของใช้ในครัวเรือน เช่น โอ่ง อ่าง ครก ไห กระปุก เป็นต้น ปัจจุบันจึงต้องมีการพัฒนาเพิ่มขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าหรือตลาด เช่น ทำเป็นของที่ระลึก ได้แก่ โคมไฟ หรือรูปแบบอื่นๆ แต่อย่างไรก็ตามในทุกชิ้นงานที่ผลิตขึ้นมาจะยังคงเอกลักษณ์ของชุมชนเกาะเกร็ดไว้อย่างเหนียวแน่น

ตัวอย่างการพัฒนาต่อยอดจากงานเดิมๆ เช่น โอ่งใส่น้ำแกะสลวดลายอันสวยงามเพื่อเพิ่มมูลค่าโอ่งฉลุลาย เพื่อทำเป็นโคมไฟฉลุใช้ประดับ ตกแต่ง หรือโคมไฟหัวเตียงโดยการใส่โคมผ้า เตาน้ำมันหอมระเหย โถใส่เครื่องหอม ถ้วยกาแฟ เป็นต้น

ความมุ่งหวังตั้งใจในการอนุรักษ์ สืบทอดในงานศิลปหัตถกรรม

ด้วยแนวคิดที่ว่างานศิลปหัตถกรรมของชุมชนจะอยู่คู่กับชุมชนได้ก็ขึ้นอยู่กับคนในชุมชนนั้นจะเห็นคุณค่ามากน้อยเพียงใดถึงแม้ยุคสมัยจะเปลี่ยนไปแต่งานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชาวเกาะเกร็ดก็ยังคงเป็นอาชีพและแหล่งรายได้ของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจึงได้คิดที่จะอนุรักษ์งานเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ พร้อมกับการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อให้เข้ากับยุคสมัย เพื่อจะได้ส่งต่อให้คนรุ่นหลังใช้ภูมิปัญญาสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนอย่างยั่งยืน

นอกเหนือจากแนวทางในการอนุรักษ์ และส่งต่อภูมิปัญญาที่คนรุ่นก่อน ได้ดำเนินการมาอยู่แล้วนั้น ยังมีมุมมองในเรื่องของความจำเป็นในการสนับสนุนชุมชนในส่วนของผู้บริโภคหรือแม้แต่คนรุ่นใหม่ หากไม่ร่วมกันหันมาสนับสนุนงานหัตถกรรมชุมชนประเภทนี้ ซึ่งนับแต่จะมีผู้ผลิตน้อยลงไปเรื่อยๆ ก็อาจไม่สามารถช่วยให้ชุมชนอยู่ได้อย่างยั่งยืน และทำให้งานหัตถกรรมประเภทนี้สูญหายไปเป็นที่สุด

ประสบการณ์การถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาสู่สังคม หรือชุมชน

- กลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาหมู่ที่ 1 เกาะเกร็ด มีนักเรียน นักศึกษา มาศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่อง
- ปี 2554 ได้ไปถ่ายทอดการพัฒนารูปแบบเครื่องปั้นดินเผา ให้แก่ประเทศกัมพูชา จัดโดยกระทรวงพาณิชย์
- ปี 2559 ไปสาธิตที่ประเทศญี่ปุ่น ในงาน Art of Asia
- ปี 2560 ไปสาธิตงาน Expo ที่ประเทศคาซัคสถาน

เกียรติบัตรหรือรางวัลที่เคยได้รับ (บางส่วน)

- ปี 2547 ได้เป็นหมู่บ้าน OTOP ต้นแบบของภาคกลาง จากงานเครื่องปั้นดินเผา
- ปี 2553 เป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดนนทบุรี
- ปี 2558 ได้รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 2 ในการประกวดมหกรรมสุดยอดภูมิปัญญาไทย
- ปี 2562 ได้รับรางวัลชมเชยในการพัฒนาผลิตภัณฑ์กับ มศว จากกรมการพัฒนาชุมชน

“

งานศิลปหัตถกรรมของชุมชนจะอยู่คู่กับชุมชนได้
ก็ขึ้นอยู่กับคนในชุมชนนั้นจะเห็นคุณค่ามากน้อย
แค่ไหน ถึงแม้ยุคสมัยจะเปลี่ยนไปหากคนในชุมชน
ให้ความสำคัญ ก็จะกลายเป็นแหล่งรายได้ของคน
ในชุมชนได้

”

The Glories of Thai Crafts

Past . Present . Future

The bottom of the page features several overlapping, wavy, glowing white lines that create a sense of movement and depth against the light gray background.